

PATRIMONI ETNOLOGIA // Josep Matas > TEXT // Lluís Romero > FOTOS

Les pedres de terme

Les Gavarres estan travessades per línies invisibles marcades amb fites plantades des de molt antic, testimoni de les antigues divisions administratives.

El sotabosc tancat i seguit de les Gavarres amaga un gran nombre de fites, pedres treballades, més aviat grans i de formes regulars clavades a terra per marcar el territori. N'existeixen milers que identifiquen les propietats particulars però ara ens referirem a les d'una altra classe, a les fites, o pedres de terme, que marquen, o marcaven, les divisions administratives. Són pedres ben obrades i gairebé sempre amb símbols o lletres que identifiquen els territoris que separaven, uns testimonis interessants de la història del massís.

Es dona el cas que moltes d'aquestes divisions avui ja han estat superades per successives agregacions de pobles. Segles enrere les Gavarres estaven molt més dividides a efectes administratius que no pas ara. Per això queden plantades al mig del bosc, cada cop més oblidades i desconegudes, un gran nombre de fites que han perdut la seva funció. Ja no tenen vigència, per exemple, els termenals que diferenciaven els territoris de Sant Cebrià dels Alls, Sant Cebrià de Lladó, Santa Pellaia, Santa Àgata, Sant Sadurní, Cruïlles i Monells, agrupats avui, tots ells, en un sol municipi. Tampoc té vigència la divisòria entre Romanyà, Bell-lloc i Santa Cristina d'Aro, ni

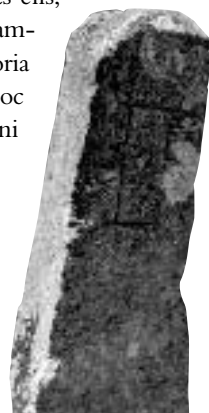

la de l'antic poble de Vila-romà, avui partit entre Calonge i Palamós. Per la seva banda Sant Mateu, Santa Maria de Montnegre i el Castellar ara formen part de Quart, com Campdorà de Girona. Existeixen també fites que delimitaven Sant Climent de Peralta i Fitor, tots dos avui integrats al municipi resultant de la fusió de Fonteta, Peratallada i Vulpellac. Fins i tot el poble de Sant Pol, que històricament, només havia estat separat de la Bisbal per qüestions de parròquia, tenia reco-

negut un territori propi i marcat.

Les línies formades per les pedres de terme permetien saber de quin lloc era cada peça de terra i cada casa. Fins ben entrat el segle XIX això tenia una gran importància perquè volia dir dependre d'un senyor o altre i, generalment, tenir uns drets o privilegis diferents. Comportava diferències a l'hora de pagar contribucions, o de ser jutjat, o d'ajudar al manteniment dels exèrcits. En algunes ocasions la ratlla del terme passava arran de la paret d'un mas. Amb els anys el mas potser s'ampliava per aquella banda i aleshores quedava partit entre dos termes. Són aquelles cases de les quals hem sentit explicar que els seus habitants sopaven en un poble i dormien en el veí. La Deixesa, entre Sant Pol (la Bisbal) i Sant Cebrià dels Alls (Cruïlles), n'és un exemple. També ho és el mas Ribot de Fitor, conegut precisament com a mas del Terme, a l'era del qual una fita alta i molt visible, avui desapareguda, marcava la separació amb Calonge, un mas on, per cert, l'escriptor Miquel Torroella va situar l'acció de *La pubilla del mas Carbó*.

Termes de tres municipis. Entre els centenars de termes de les Gavarres els més coneguts són els que representen (o representaven) la con-

Gravades amb símbols heràldics, lletres i dates les fites són uns elements més del patrimoni cultural del massís.

← Pedres per protegir

fluència de tres termes diferents. Fàcilment identificables perquè són pedres de tres cares, en trobem una marcant la separació entre Llambilles, Sant Mateu de Montnegre i Santa Pellaia, a tocar can Merla; una altra entre Cassà, els Metges i Sant Miquel d'Aro en el lloc de l'Era de la Llaca; i entre Cassà, Llagostera i Romanyà arran de la riera de la Verneda. En trobem tres casos més a l'oest i sud-oest de l'ermita dels Àngels, en un sector on conflueixen Quart, Girona, Celrà, Julià i Sant Martí Vell. És també conegut el terme de tres cares (Sant Sadurní, els Metges, Cruïlles) de sota el mas Torrent, col·locat uns metres sobre el Gorg dels Tres Batlles, una pedra magnífica que recentment s'ha lliurat, per ben poc, de no quedar sepultada en una explanació del terreny. Altres fites adquireixen celebritat per la seva forma o per una coloració especial. Hi ha per exemple un «Terme blanc» a prop de can Font de Tapioles que separava Cruïlles de Sant Sadurní, i un altre «Terme blanc» prop del puig del Suro Robat, entre Montnegre i Madremanya.

Les línies dels termes es marquen gairebé sempre amb pedres preparades expressament per fer aquesta funció, encara que algunes vegades s'aprofitava l'existència de roques naturals, preferiblement grosses i molt visibles. A l'Ardenya, per exemple, un massís molt més roquer que les Gavarres, el termenal «més natural» és el de separació de Llagostera i Tossa, una línia formada per vint-i-una fites, dotze de les quals són roques de grans dimensions gravades amb les inicials o els noms complets dels pobles.

Un bon exemple de l'interès i de la bellesa d'algunes d'aquestes marques ho és la termenada que separava la Bisbal de Fitor. Al voltant de 1836 Fitor va ser annexionat a Fonteta, poble que, en aquell mateix moment, es va segregar de la Bisbal. Sis termes que abans separaven la Bisbal de Fitor van passar a diferenciar la Bisbal de Fonteta. Els quatre restants van seguir plantats però ara ja sense fer la funció de marcar el territori de pobles. Totes aquestes fites tenen en relleu una mitra episcopal, a la cara corresponent a la Bisbal, i una lletra «F» a l'oposada. La coincidència d'aquesta lletra com a inicial tant de Fitor com de Fonteta va permetre mantenir-la.

La més antiga i espectacular la trobem a l'inici pel seu extrem sud. Situada entre el mas Tartor i el Coll de la Ganga, arran de l'antic camí de la Bisbal a Calonge, és una pedra que sobresurt 85 cm. amb la mitra al costat del camí i la F a la part contrària, plantada estratègicament per fer evident a tots els que transitaven que estaven entrant o sortint dels dominis episcopals. Des d'aquell punt cinc fites més condueixen la línia cap al puig Caramany, cap al puig de Ràmbols i fins a prop del mas Anguila.

Convindria que les administracions reconeguessin el valor cultural d'aquests elements. Els més interessants, ja siguin formacions rocoses naturals o fites plantades, haurien de ser declarats béns culturals d'interès local. Algunes d'aquestes fites, les que marcaven el límit entre batllies, mereixen la qualificació de bé cultural d'interès nacional, com ho possibilita de fet una normativa del 1963.

Algunes d'aquestes roques són, per cert, magnífics monuments naturals. Ho és especialment la Pedra sobre Altra, un conjunt de prop de 15 metres d'alçada documentat com a delimitador del territori ja a principi del segle XIV.

A l'hora de plantar les fites i marcar les línies del terme hi havia tres regles seguides tradicionalment, vigents en bona part encara avui quan es fan o es revisen atermenaments. En primer lloc calia plantar una fita cada cop que la línia canviava de direcció, o sigui que la línia entre dues fites havia de ser sempre recta. Segonament, des d'una fita havia de ser possible veure la següent i l'anterior, la qual cosa explica que moltes estiguin situades en llocs enlairats. I, finalment, era possible utilitzar un curs d'aigua o un camí principal com a línia divisòria. En aquests casos no era necessari, plantar fites. Si no es disposava de fites ni de cap roca natural excepcionalment es podia recórrer a altres tècniques. La legislació del segle XIX, per exemple, admetia que, excepcionalment, es marqués el punt en qüestió fent un forat de mig metre de fondària i deu cm. d'ample que calia omplir amb pols de carbó.

Els antics termenals de les Gavarres, formats gairebé sempre amb pedres clavades ben fondo i senyalades a cada cara amb símbols o lletres, salvaven serrats, resseguien carenes, baixaven als fondals i es tornaven a enfilar... tot dibuixant línies invisibles, línies que tenen el seu origen en temps remots, quan aquestes muntanyes eren intensament treballades i viscudes per l'home. Són avui un testimoni més del passat del massís. 📍